Rejtőzködő Magyarország

A leleszi konvent kincsei



FOTÓ: MÉSZÁROS JÓZSEF

LUDWIG EMIL

Lelesz a történelmi Zemplén vármegye északi – Trianonban elszakított – felében, Szlovákia legkeletibb peremén, az ukrán államhatárnál található. Az élővizekben dúskáló Bodrogköz zöld lapályából kiemelkedő hegyecskén messzire látszik az ősi prépostság templomának fehér tornya. Mellette tekintélyes várkastély áll. A község a környék viszonylag fontos településének számít, a hangsúly a viszonylagon van, mert a XX. század sorsfordulói rútul elbántak e tájjal és népével: az egykor országos hírű szerzetesrendi központ virágzó gazdasága ma megélhetést sem nyújt a közel kétezer, kilenctized arányban magyar leleszinek.

Egy 1252-ben kelt oklevél már Leles formában írja a falu nevét, a szóban talán a régi magyar Lél – másképpen Lehel – személynév rejtőzik. A környék a honfoglaló magyarok első Kárpát-medencei szállásterülete, a közeli Zemplén várhegyén megtalált pompás fejedelmi lovas sírt egyesek *Álmos* vezér nyughelyének tartják, legszebb X. századi régészeti leleteink e vidékről származnak. *III. Béla* királysága (1172–1196) idején, 1188 körül *Boleszló* váci püspök „Lelez birtokot és összes javait a szabad jobbágyaikkal együtt a Szent Kereszt egyházának és abban a premontrei rend címe alatt az Isten fejér öltözékében szolgáló kanonokoknak adományozta". A barátok várában szívesen időzött *II. András* (1205–1235), aki a hagyomány szerint itt értesült neje, *Gertrúd* királyné megöléséről. Máig sem tudni biztosan, hol történt *Bánk* bán 1213. évi merénylete, a Pilisben vagy ezen a környéken: az innen tíz kilométerre lévő Bodrogszentes mellett is van egy Pilis-hegy. A király a leleszi templom főoltára alá temettette felesége szívét, majd bőkezű adományokkal és újabb birtokokkal látta el a konventet. A tatárjárás idejére már tekintélyes rangra emelkedett prépostság országos hiteles helyként szolgált, és a mongolok pusztítása után néhány évvel, 1250-ben már bizonyosan ismét működött: ekkori prépostjának, *Eztora Jánosnak* a nevét is ismerjük. Ekkoriban, *IV. Béla* uralma alatt (1235–1270) épült a ma is meglévő, román kori torony és a kolostor első királyi kápolnája.

A leleszi prépostság történetéről sok érdekes adat mesél. Az *Anjou* uralkodók, majd *Zsigmond* és *Mátyás* király tovább gazdagították, 1355-ben *Péter* prépost tetemes összeget – kétszáz aranyat – fizetett egy budai kőfaragómesternek, az elvégzett munka alighanem a templom átépítése és a kolostor kápolnájának gótikus átalakítása volt.

Ez a hazánkban szinte ismeretlen kápolna a magyar művészet egyik legpompásabb kincse. Keleti oldala a nyolcszög három oldalával záródik. Magas, karcsú, lóhereíves ablakok bocsátják be a fényt. A gótikus boltozatot jellegzetes Nagy Lajos korabeli, faragott gyámköveken nyugvó bordázat tartja. A teret kétszintessé osztja a pillérpáron álló nyugati karzat, ahová a kolostor emeleti folyosójáról, egy csúcsíves, vasalt ajtón át nyílik bejárat. A kápolna falait körös-körül a XIV. század derekáról származó falfestmények borítják, amelyeket több helyütt hosszú, maiuszkulás – gót betűs – feliratú mondatszalagok kísérnek. Megfejtésük és értelmezésük egyelőre várat magára, amint az egyedülálló értéket képviselő freskók és más feltárult részletek konzerválása és restaurálása is.

Lelesz, ez a valóban isten háta mögötti hely hosszú históriájával, az 1990-es fordulat után megtalált falképeivel és a többi művészeti, építészeti látnivalójával megérdemli, hogy sorozatunk következő részében visszatérjünk rá.